

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

När staden flyttade till Skälby kungsgård

- En studie om landskap och aktörer under 1930-tal, 1957-1967 och 2005-2015

When the city moved to Skälby kungsgård

- Landscape and actors during the 1930's, 1957-1967 and 2005-2015

Sanna Gustafsson

Institutionen för stad och land

Kandidatarbete • 15 hp

Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling

Uppsala 2016

När staden flyttade till Skälby kungsgård

- En studie om landskap och aktörer under 1930-tal, 1957-1967 och 2005-2015

When the city moved to Skälby kungsgård

- Landscape and actors during 1930's, 1957-1967 and 2005-2015

Sanna Gustafsson

Handledare: Carin Martiin, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land

Examinator: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2016

Omslagsbild: Tätortskartan © Lantmäteriet via SLU

Upphovsrätt: Samtliga bilder i arbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Landskap, jordbrukslandskap, urban, rural, agrarhistoria, aktör, makt, urban fringe.

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Landskapets utseende förändras hela tiden och påverkas av markanvändningen. Markanvändningen i sin tur påverkas av aktörer och deras uppfattning om landskapet. Det här är en agrarhistorisk uppsats som undersöker landskapets förändring och aktörers förändrade uppfattningar om landskapet. Studien har gjorts kring Skälby gård i Kalmar under tidsperioderna 1930-tal, 1957-1967 och 2005-2015. I uppsatsen finns ett antal aktörer med; en jordbruksarrendator, Kalmar kommun, 4H, föreningslivet och allmänheten. Källmaterialen består av kartor från de olika tidsperioderna, material från Kalmar kommunarkiv och Kalmar läns museums arkiv, Kalmar hembygdsförening och en publicerad barndomsskildring. Ett besök på gården gav möjlighet att studera landskapet på nära håll. Studien är kvalitativ med ett strategiskt urval och metoden är inspirerad av hermeneutisk meningstolkning. Uppsatsen har ett aktörsperspektiv och begreppet urban fringe har använts för att diskutera materialet.

Under 1930-talet användes marken på Skälby till jordbruk. Kommunen och arrendatorn hade båda en rationell och välutvecklad gård som mål, samtidigt som kommunen undantog mindre markområden för stadens räkning. Allmänheten nyttjade delar av gårdens miljöer för rekreation, men jordbrukslandskapet dominerade. Under den andra tidsperioden, 1957-1967 förändrades mycket på gården. Arrendatorn arbetade fortsatt för jordbruket medan kommunen istället fokuserade allt mer på stadens intressen. Efter hand avvecklades jordbruket och markerna bebyggdes med bostäder, vägar och industrier. Staden flyttade in på Skälby och jordbrukslandskapet blev allt mer ett stadslandskap. Under den tredje tidsperioden 2005-2015 tog föreningslivet plats på gården. 4H bedrev ett litet jordbruk på en bråkdel av de tidigare markerna med syfte att visa upp en idyllisk bild av landsbygden för allmänheten. Många av byggnaderna nyttjades av andra föreningsverksamheter och stadsborna använde området för rekreation.

Uppenbarligen skedde stora förändringar på gården och i landskapet under de studerade tidsperioderna. De olika aktörernas intressen förändrades och som en effekt av det även markanvändningen. Landskapet förändrades från ruralt till urbant med Skälbys byggnader kvar som en ö av landsbygd i staden. Kommunen kunde i sin roll som markägare i stort sett styra gårdens verksamhet och gjorde det med varierande mål under de tre tidsperioderna. När möjligheterna kom valde de att bygga bostäder, Ölandsbron och så småningom Ikea på åkermarken. Trots den ursprungliga gårdens storlek gjorde placeringen nära staden att det urbana segrade. Skälby gård försvann men blev kvar ändå och i det urbana landskapet syns spår av den rurala historien.

Abstract

The aim of this study is to investigate the change in the landscape and the actors' different views on the landscape. It is a qualitative study influenced by agrarian history and highlights the change in the landscape at Skälby kungsgård in Kalmar. The study is based on source material from Kalmar municipality archive, Kalmar county museum's archive, Kalmar local history society and a published childhood recital. The landscape was observed during a visit to the farm. The study has an actor perspective and investigates three time periods; the 1930's, 1957-1967 and 2005-2015. The three time periods are presented and then followed by a discussion regarding land use and different actors' perspectives combined with the concept urban fringe. Despite the size of the farm the vicinity in relation to the city led to an urban victory transforming the landscape from rural to urban but with rural traces were left in the landscape.

Tack...

Till Kalmar läns museum för hjälp i samband med mitt besök i ert arkiv. Även stort tack för att jag får använda era bilder i uppsatsen.

Tack till Kalmar kommunarkiv för besöket hos er och tack till Kalmar kommun för att jag får använda en av era bilder.

Tack till Lantmäteriet i Kalmar för hjälp med kartmaterial.

Innehållsförteckning

Inledning	5
Syfte och frågeställningar	6
Aktörer	6
Val av tidsperioder	7
Metod och material	8
Källmaterial och källkritik	8
Metod	10
Teorisk ansats och begrepp	11
Aktörsperspektiv	11
Urban fringe	11
1930-talet	13
Jordbrukets aktörer	14
Övriga aktörer	16
Sammanfattning	17
1957-1967	18
Jordbrukets aktörer	19
Övriga aktörer	21
Sammafattning	22
2005-2015	23
Jordbrukets aktörer	24
Övriga aktörer	24
Sammanfattning	25
Sammanfattande diskussion	26
Aktörer och makt	26
Avveckling blir landsbygdsutveckling	28
Avslutning	31
Källor och litteratur	32

Inledning

I september 2005 skrev lokaltidningen Barometern i Kalmar om bygget av det blivande Ikea-varuhuset (Danielsson 2005). Platsen för bygget hade drygt 30 år tidigare valts bort vid etableringen av Volvos bilfabrik eftersom området är sankt, men nu fanns en ny teknik för pålning som gjorde det möjligt att bygga ändå. I april 2013 skrev Kalmars andra lokaltidning Östra Småland (Carlsson 2013) om Ikea. Varuhuset stod stabilt, men marken runtomkring sjönk märkbart varje år. Tidningen beskrev markförhållanden kring Kalmar som ökända, dåliga och något man får leva med. Men markförhållandena i området har inte alltid varit ökända och sankt. Under Ikea, Guldfågeln arena och shoppingcentret bredvid finns gammal sjöbotten med lerjordar som har mycket goda förutsättningar för jordbruk. För fram till 50 år sedan användes och värderades marken på ett helt annat sätt och landskapet såg mycket annorlunda ut.

I den här uppsatsen spelar landskapet en huvudroll. Den europeiska landskapskonventionen definierar landskap som "The landscape is part of the land, as perceived by local people or visitors, which evolves through time as a result of being acted upon by natural forces and human beings."¹ Ordet landskap innefattar inte bara sångens öppna landskap utan även andra som exempelvis stadslandskap, skogslandskap och industrilandskap. Flygare & Isacson (2003) beskrev det svenska jordbrukslandskapet som en plats där kulturella, sociala och biologiska faktorer skapar en dynamisk föränderlig process med synliga historiska spår från olika tidsperioder. Landskapet kombinerar natur och kultur och förändras med jordbrukets inriktning. Samma sak gäller för staden där natur och kultur tillsammans skapar landskapet och ständigt förändrar det. Det är allmänt känt att det kulturlandskapet måste brukas för att bevaras öppet. Människor flyttar till städer och landskapet växer igen. Städer växer och kräver mer utrymme och tar plats från den närliggande landsbygden. Platsen är densamma men den förändrade markanvändningen ger synliga förändringar i landskapet. Flygare och Isacson (2003) beskrev 1900-talets jordbruk med ordet förändring. Kontrasterna var stora och de spår som fanns suddas långsamt ut. Inte bara jordbruket påverkar landskapet utan all markanvändning.

Skälby kungsgård i Kalmar är ett exempel på den förändring som skett. Gårdens omfattning har varierat över tid. Från att ha varit ett stort rationellt jordbruksföretag

¹ Council of Europe (2005) The territorial dimension of human rights and democracy
The European Landscape convention

ligger gårdens byggnader idag omgivna av staden istället för av åkermark. På väg ut på Ölandsbron kan man skymta gårdens huvudbyggnad på nära håll, men en titt på andra sidan vägen avslöjar inte att det en gång varit åkermark under raderna av hyreshus.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur landskapet och uppfattningar om landskapet har förändrats på Skälby gård i Kalmar under tre tidsperioder, 1930-talet, 1957-1967 och 2005-2015.

För att besvara syftet har jag valt följande frågeställningar:

- Hur har markanvändningen sett ut under de olika tidsperioderna?
- Vilka uppfattningar och vilket inflytande på markanvändningen har de olika aktörerna haft under de olika tidsperioderna?

Aktörer

I uppsatsen har jag valt att ha ett aktörsperspektiv med utgångspunkt i att aktörerna påverkar det som händer i samhället. Detta återkommer i teoridelen.

- *Arrendatorn.* Från 1929 hade Viktor Hugo Petersson huvudansvaret för arrendet på Skälby gård eftersom den tidige arrendatorn dog. Petersson blev sedan arrendator på Skälby från 1937 fram till sin död 1960. Därefter hade hans dödsbo ansvar för arrendet fram till jordbrukets avveckling 1965. Arrendatorn skötte gården och jordbruket och fick sin inkomst därifrån.
- *Kalmar kommun.* Staden styrdes av en drätselkammare. 1971 ersattes både benämningen staden och drätselkammaren med kommunen.² I den här uppsatsen har jag valt att genomgående använda mig av begreppet kommunen även för tidsperioder när det inte är historiskt korrekt. Detta eftersom läsarna kan relatera mer till kommunen och dess funktioner och handlingsutrymme än till drätselkammaren. Kommunen har en roll som markägare och ett ekonomiskt intresse i gården. Kommunen värnar även om kommuninvånarna och har ett visst mått av prestige som drivkraft. Talan förs av politiker och tjänstemän.
- *4H.* Kom till Skälby i början av 1970-talet när en 4H-gård startades i de kvarvarande byggnaderna. Föreningen visar upp ett traditionellt svenskt lantbruk för besökare och har betesdjur på några mindre markområden närmast byggnaderna.

² Nationalencyklopedin: Drätselkammare

- *Föreningslivet*. Förutom 4H finns det en heterogen grupp föreningar som på olika sätt använder utrymmen på gården under den sista tidsperioden.
- *Allmänheten*. Har under samtliga tidsperioder besökt gården och omgivningarna för rekreation.
- *Kalmar läns museum*. Dokumenterar gårdens historia med huvudfokus på byggnaderna. Har en mindre roll men finns med under de två senare tidsperioderna och värnar om historiska värden.

Val av tidsperioder

För att uppnå syftet och besvara frågeställningarna har jag valt att göra nedslag i tre olika tidsperioder. De olika perioderna karaktäriseras av olika typer av markanvändning och de olika aktörernas uppfattningar om hur marken skulle användas. Dispositionen med de tre tidsperioderna har utformats efter materialet för att tydliggöra förändringar som skett och för att besvara frågeställningarna.

- Den första perioden är 1930-talet. Kommunen tillsatte då en ny arrendator till gården. Både kommunen och arrendatorn ansåg att jordbruket skulle vara rationellt och modernt.
- Nästa period är 1957-1967. Det är tiden för starten av den sista arrendeperioden, avvecklingen av jordbruket och för kommunens inledande exploatering av marken.
- Den sista tidsperioden är 2005-2015. Delar av den mark som tidigare varit orörd exploateras. En 4H-gård står för det lantliga inslaget på området och i övrigt används det av många olika grupper och föreningar för olika ändamål och aktiviteter.

Med hjälp av tidsperioderna och det som karaktäriserar dem vill jag kunna peka på hur landskapet påverkas av skillnader i markanvändningen och i aktörernas uppfattning om den.

Material och metod

Källmaterialet som ligger till grund för uppsatsen presenteras här tillsammans med en diskussion om de olika källornas bakgrund och syfte. Därefter presenteras den metod som har använts för att bearbeta källmaterialet från de olika tidsperioderna.

Källmaterial och källkritik

Mitt första källmaterial är kartor eftersom de utgjorde ingången till uppsatsen. Kartorna är från olika årtal och speglar geografin som den såg ut vid respektive tidpunkt. Jag har använt mig av papperskartor från Kalmar kommunarkiv, digitaliserade historiska kartor genom Lantmäteriets funktion ”historiska kartor” och även tagit del av samma kartor i pappersform på avdelning för agrarhistoria. Från den första tidsperioden finns äldre handritade kartor vilket lämnar ett större utrymme för att vissa uppgifter kan ha utelämnats. De nyare kartorna har flygfoton som bas, exempelvis den ekonomiska kartan från 1941. Eniros nyligen lanserade funktion³ där man kombinerat flygfotografier från 1957⁴ och 2014 har illustrerat uppsatsens andra period. För den tredje perioden har dagens karta från Google maps fungerat bra. Ofta har kartorna fungerat som bilagor när kommunen har fattat beslut rörande gården. En tryckt karta har då använts som underlag och eventuella förändringar och åtgärder har ritats dit och förklarats med små anteckningar. På den ekonomiska kartan från 1941 har åkrarna färgats gula på fotot. Dock saknar ett område gul färg. Det är markerat som åker på övriga kartor vilket talar för att just den åkern har missats. Fel kan finnas även på flygfoton. Lantmäteriet och kommunen är myndigheter vilket ger legitimitet åt kartmaterialet. Dock bör man vara medveten om att kartorna publiceras med ett syfte och att det påverkar vad som lyfts fram.

Mitt andra källmaterial är det som utgör störst del och består av dokument från Kalmar drätselkammare med kommunikation mellan staden och arrendatorn, kontrakt rörande arrendet och villkor för det, samt kartor över gården i pappersformat. Materialet har jag hämtat från Kalmar kommunarkiv. Kommunen har ägt gården sedan 1933 vilket gör att det finns en omfattande mängd arkiverat material tillgängligt för alla. Om det hade varit en privat ägare är det inte säkert att lika mycket hade arkiverats, eller att det hade varit tillgängligt.

Drätselkammaren var en del av ledningen av kommunen i ett tidigare system.⁵ Att det är en myndighet ger legitimitet. Materialet från uppsatsens tidigare perioder är från en tid före min egen med delvis andra normer och koder. Språket är anorlunda, många ord framstår som byråkratiska och ålderdomliga. Ofta används mycket långa meningar vilket gör det svårt att följa. Det kan påverka min förståelse och hur jag uppfattar toner och nyanser i texterna. Dessutom är en del av materialet skrivet för hand, vilket ytterligare försvårar läsningen. Bland materialet finns ma-

³ Eniro ”En resa i tiden – Sverige nu och då”

⁴ I Kalmars fall, generellt i Eniros funktion är kartorna från 1955-1967.

⁵ Nationalencyklopedin: Drätselkammare

skinskrivna dokument med datum och signaturer, men även små handskrivna lappar utan författare eller årtal. Det ska dock poängteras att övning ger färdighet, man tränar upp sig i att läsa historiskt material.

I vissa fall saknas underskrifter i dokument och kontrakt och i många fall har det visat sig vara kopior som gjorts för arkivering. På exempelvis ett av arrendekontrakten har ord och stycken strukits och ändringar skrivits dit för hand i marginalen. Eftersom kontraktet är påskrivet och stämplat utgår jag ifrån att ändringarna gällde. I material som utgör kommunikation mellan kommunen och arrendatorn bör man tänka på att de driver sina respektive agendor vilket kan ha påverkat formuleringar och tillfällen när saker tas upp. De olika parterna bevakar sina olika intressen och lägger fram det på sätt som gynnar dem mest. I takt med att gårdens framtid bestod mindre av jordbruk så förändrades aktörernas prioriteringar.

Som tredje källmaterial har jag använt Kalmar hembygdsförenings skrifter från projektet Kalmar lexikon som har publicerats i bokform och på en hemsida. Materialet består dels av vad jag bedömer som fakta men också av texter med mer berättande karaktär. Hembygdsföreningens uppgift är inte enbart att förmedla ren fakta, utan även berättelser om bygden. Ibland saknas belägg och riktigheten kan ifrågasättas, men det gör dem inte ointressanta eller oviktiga. Det krävs försiktighet i användning och tolkning av den här typen av material, men de kan också tillföra liv och intressanta vinklar.

Som fjärde källmaterial har jag använt en publicerad barndomsskildring av Gitta Magnell som föddes på gården på 1930-talet och levde där tills den avvecklades. Magnell är kritisk till gårdens avveckling och hur familjen behandlades under tiden för uppsatsens andra period. Bitvis har boken karaktär av en saga med olyckligt slut. I det svenska jordbrukets historia beskriver Morell (2001) hur material från etnologiska källor bör användas försiktigt. Det är inte alltid det tidstypiska som samlats in, utan ibland snarare det ålderdomliga. Saltzman (2009) skriver att minnen och berättelser bidrar till att levandegöra försvunna landskap. Människors personliga historier är viktiga för att det förflutna inte ska glömmas bort. På det sättet är materialet viktigt, boken berättar detaljrikt om hur landskapet och vardagslivet på gården såg ut, detaljer som inte syns genom arkivets material. Kommunen har sin agenda och boken bidrar med ett annat perspektiv, om än inte objektivet. Materialet bör därför användas med eftertanke och försiktighet.

Mitt femte källmaterial kommer från Kalmar läns museums arkiv. Det består av historiska fotografier och arkiverad brevkommunikation mellan museet och kommunen. Museets arbetar främst med gårdens byggnader men viss information om landskapet finns också.

Mitt sjätte källmaterial är själva gården och de delar av Kalmar som tidigare utgjorde Skälbys marker. Jag besökte området för att själv kunna se de spår som finns i landskapet. Kvar efter gården och den tidigare markanvändningen finns stenmurar och vägar, men även spår i form av namn på stadsdelar och gator. Besöket gav också en uppfattning om den stora mängd aktivitet som pågår på gården och diversiteten i ålder och bakgrund på de människor som vistas där.

Källmaterialet är omfattande och har krävt ett urval för att det ska få rum i en kandidatuppsats. Att jag har gjort ett urval betyder inte att jag endast har valt ut det som stödjer mina teorier och som passar in i arbetet.

Metod

Jag har valt att utgå från kartor i min studie eftersom de tydligt visar förändringen som skett. För att undersöka förändringarna har jag besökt två arkiv i Kalmar och samlat in historiskt material. Jag har även använt mig av litteratur och tidningsartiklar samt besökt området på plats. För att kunna sätta in Skälby i ett större sammanhang har jag tittat på samhället i stort under de valda tidsperioderna.

Uppsatsen är agrarhistorisk vilket exempelvis syns i dispositionen och i referenssystemet med fotnoter. Studien är longitudinellt⁶ avgränsad och avser tre tidsperioder. Det finns även en tematisk indelning med återkommande teman i de olika tidsperioderna. För att knyta an till landsbygdsutveckling har jag valt att diskutera hur avveckling på en plats kan leda till utveckling på andra. I uppsatsen kommer jag att skriva "Skälby" eller "gården" och avser då byggnaderna och den omkringliggande marken som gården har brukat och som ägs av Kalmar kommun.

Det här är en kvalitativ studie, där källmaterialet i huvudsak har undersökts kvalitativt. Exemplet har studerats på nära håll och urvalet av material har därför varit strategiskt. Studien har ett aktörsperspektiv vilket jag återkommer till i teoridelen. Med en kvalitativ metod närmar man sig verkligheten inifrån, så som aktörerna förstår den (Teorell & Svensson 2007). Det innebär att fokus kommer att ligga på hur de olika aktörerna och deras handlingar påverkar landskapets utseende.

I den här studien möts olika typer av källmaterial. I uppsatsens analyserande del har jag därför inspirerats av hermeneutisk meningstolkning och särskilt den så kallade hermeneutiska spiralen. Den hermeneutiska meningstolkningen består av generella principer för texttolkning som har utvecklats för en bred användning. Metoden gör inte anspråk på att hitta ett enda sant svar, utan beroende på vilka frågor som ställs blir svaren olika. I angreppssättet används ett inifrånperspektiv vilket gör aktörerna viktiga. Målet med den hermeneutiska meningstolkningen är att förstå aktörens handlingar (Kvale & Brinkmann 2014, Dahlgren & Florén 1996).

Den hermeneutiska spiralen eller cirkeln är ett arbetssätt som går ut på att enskilda delar av materialet studeras och bearbetas växelvis. När man återkommer till de olika delarna ökar kunskapen efter hand. Delarna för sig kan säga något, men det är först tillsammans med de andra, satt i sitt sammanhang som delarna kan förstås som en helhet (Kvale & Brinkmann 2014, Dahlgren & Florén 1996). I mitt fall har jag studerat kartor, arkivmaterial och litteratur växelvis. Med en större förståelse för de separata delarna kommer en större förståelse för helheten.

⁶ Nationalencyklopedin: Longitudinell innebär att studieobjekten följs upp för upprepade mätningar.

Teoretisk ansats och begrepp

Aktörsperspektiv

I uppsatsen har jag valt att ha ett aktörsperspektiv. Med ett aktörsperspektiv studeras individer eller grupper som handlar. Med handling avses ett medvetet ingripande där aktören har ett mål och en avsikt med sina handlingar. Det skiljer sig från beteende som saknar medvetna avsikter. Handlingarna äger rum i ett system, ett nät av aktörer som binds samman genom handlingar. Aktörernas varierande handlingsutrymmen och roller i samhället påverkar deras inflytande och makt i förhållande till varandra (Dahlgren & Florén 1996).

Aktörer representerar tiden de lever i. Olika aktörer har olika synvinkel på sin samtid och bidrar tillsammans till att skapa en bild av historien under sin livstid. Det inte alltid aktörerna och deras handlingar i sig som är det relevanta men genom dem kan det allmänna för tiden de lever i studeras (Dahlgren & Florén 1996).

Begreppet urban fringe

Under större delen av tiden som namnet Skälby har varit känt har området varit landsbygd. Skälby finns enligt Bengtsson (2009) omnämnt sedan slutet av 1400-talet. Under de studerade tidsperioderna för den här uppsatsen har det förändrats och Skälby har gått från att vara en del av landsbygden till att se staden omringa och flytta in på gården. För att undersöka det har jag valt att använda mig av begreppet *urban fringe*.

Pryor (1968) beskriver *urban fringe* som en temporär övergångszon där markanvändning och sociala och demografiska egenskaper ligger mellan staden och landsbygden. Den präglas delvis av jordbruk men också av ofullständig service och planering. Befolkningstätheten ligger någonstans mellan den närliggande stadens och landsbygdens. Vidare menar han att *urban fringe* inte är ett konstant tillstånd utan något som endast existerar tillfälligt i förändringen mellan en växande urban miljö och landsbygden. Qviström (2005) menar å andra sidan att processen när landsbygd övergår i stad kan vara långsam och att *urban fringe* kan existera under lång tid som en komplex och föränderlig gråzon.

Det finns en dikotomi⁷ mellan stad och land som bekräftas av den uppdelning vi gör mellan de båda. I Skälbys fall syns den när jordbruket måste avvecklas för att staden ska kunna utvecklas. Dock finns också ett beroendeförhållande mellan stad och land och därför bör de inte enbart beskrivas som motsatser. Svårigheten i att beskriva *urban fringe* kan ligga i strävan efter kategorisering. *Urban fringe* är ett mellanting och beskriver landskap som finns mellan stad eller land (Qviström 2005).

⁷ Nationalencyklopedin: Dikotomi definieras som "inom samhällsvetenskaperna: variabel eller egenskap som är delad i två varandra ömsesidigt uteslutande kategorier".

Skälby utgör idag en ö av landsbygd i staden och kan därför beskrivas som *urban fringe*.

Enligt Qviström (2009) ser staden ofta *urban fringe* som en resurs för framtiden och i stort sett alla städer ökar sin geografiska utbredning genom att breda ut sig på landsbygden. Vanligt är att kommunen köper upp exempelvis åkermark för framtida bebyggelse som i väntan på en ny användning inte brukas. Marken saknar tillfälligt funktion, men ofta beskrivs *urban fringe* som en fas i utvecklingen snarare än som ett faktiskt tillstånd (Qviström 2009). Typiskt för städer som ligger i områden med bördig åkermark är att gränserna mellan stad och land är skarpa och markanvändningen intensiv på båda sidor (Saltzman 2009). *Urban fringe* lämnas sällan obrukad i sådana områden. Maktrelationer bidrar till att forma landskapet i *urban fringe* (Qviström 2007).

Spår av landsbygden blir ofta temporärt eller permanent kvar när *urban fringe* omvandlas från landsbygd till stad. När en plats behåller sitt namn trots att landskapet totalt förändras kan det bidra till att berätta platsens historia. Landskapets historia hålls närvarande genom minnen och berättelser (Saltzman 2009).

Saltzman (2009) diskuterar översättningen av *urban fringe* till svenska. Vanligen används ordet stadsrand men det ger en bild av en smal gräns vilket inte är fallet. *Urban fringe* består av ett bredare område där stad och land möts. Fringe betyder frans och ger en bild av en ojämn kant där stad och land överlappar och går in i varandra, vilket stämmer bättre överens med verkligheten än vad en rand gör. Eftersom jag inte trivs med översättningen har jag valt att använda det engelska begreppet *urban fringe* i uppsatsen. Ur ett perspektiv som landsbygdsutvecklare anser jag att det även kunde benämnas *rural fringe* eftersom det inte bara handlar om stadens utkant utan även landsbygdens. Att kalla det *urban fringe* bekräftar staden som norm men eftersom det är mer vedertaget har jag ändå valt att använda det.

I kommande delar av uppsatsen presenteras Skälby under de tre tidsperioderna. De olika aktörernas uppfattningar kring och mål med markanvändningen, händelser på gården och kartans och landskapets förändring tas upp.

Bild 1. Skälbys huvudbyggnad och två flyglar. Bakom huset finns åkern Stallgårdet. I förgrunden syns trädgården med grönsaker och fruktträd.

Foto från Kalmar läns museum 1900-talets början.

1930-tal

1927 beskrev Kalmar läns museums intendent Skälby kungsgård som gammal och välbevarad. Han menade att Skälby är känt sedan förhistorisk tid som en by med fyra gårdar i ett fornminnesrikt område. Under medeltiden blev byn kloster gods, vilket sedan drogs in till kronan av Gustaf Vasa, som gjorde gården till sin personliga egendom. Nils Dacke ska ha haft sitt högkvarter på gården under belägringen av Kalmar 1543. Skälby blev sedan bostad åt landshövdingarna i Kalmar och förblev så med några års undantag fram till slutet av 1800-talet då domänverket⁸ blev ägare (Hofrén 1927). Vid sin öländska resa 1741 besökte Carl von Linné gården.⁹ Gårdens historia lyfts ofta fram vid marknadsföring av Skälby för att ge platsen en bakgrund och göra den ännu mer intressant.

På 1930-talet hade Sverige som mest åkermark under historien och en rationalisering för att öka mekaniseringen pågick (Morell 2001). Urbaniseringen började ta fart i Sverige och städerna växte. Dock var en stor del av befolkningen fortfarande beroende av jordbruket som hade en stark ställning i samhället. (Hedenborg & Kvarnström 2009) På den ekonomiska kartan från 1941 visas bland annat byggnader, åkermark och dikning. Skälby ligger tydligt utanför staden omgivet av betesmark, skog och åkermark.¹⁰ Två alléer leder in mot huvudbyggnaden och den smal-spåriga järnvägen passerar i närheten. Namn på en del av markerna står utskrivna på

⁸ Nationalencyklopedin: Domänverket var en statlig myndighet som främst förvaltade statens skog

⁹ Carl von Linné 1741. Redigerad av Carl-Otto von Sydow 1975.

¹⁰ Lantmäteriet: Ekonomiska kartan är flygfoton från 1935-1978 i skala 1:10 000.

kartan, till exempel Djurängshagen, Brukshagen, Oxhagen, Tallhagen och Funkabo.¹¹

1933 köpte Kalmar stad Skälby. I Kalmar-området är förutsättningarna för jordbruk goda. Marken är gammal sjöbotten vilket ger bördiga lerjordar (Höglin 2001). Jordbruket på Skälby under första halvan av 1900-talet beskrevs som modernt och framåtsträvande med nya grödor som raps och rybs och ensilering av grönfoder (Forsberg Warringer 1981). Enligt Gods och gårdar från 1939 bestod Skälby kungsladugård av 220 hektar åker med ler- och moränjord samt svartmylla och 180 hektar skog med barrskog och ekbackar. På gården fanns 18 hästar, 90 kor, 60 ungdjur, 100 svin och 100 höns. Således var det ett stort jordbruk för tiden. Huvudbyggnaden i trä uppfördes 1785 och restaurerades 1898 och hade två snedställda flygelbyggnader. Framför fanns en trädgård och park på 7 hektar. En ny ladugård var under byggnation och de övriga ekonomibyggnaderna var uppförda 1850 och senare.¹²

Jordbruksmark måste brukas för att inte förlora sitt värde och vid kontinuerligt brukande kan marken öka i värde (Wästfelt 2014). Kommunens köp av gården var förmodligen inte för att bruka jorden med en arrendator utan för att den låg inom räckhåll från staden och för att marken kunde användas för framtida urban expansion. När det tioåriga arrendekontraktet gick ut 1937 valde man att fortsätta arrendera ut gården för att marken skulle brukas. Dessutom gav arrendet kommunen en inkomst.

Jordbrukets aktörer

1929 avled Skälbys arrendator Axel le Grand. Hans tid på Skälby beskrivs som festligt herrgårdsliv och den praktiska driften av jordbruket sköttes av anställda (Forsberg Warringer 1981). Inspektorn Viktor Hugo Petersson fick ta över huvudansvaret efter le Grands död. Kommunen började förbereda det nya arrendet i god tid innan det förra löpte ut 1937.¹³ Eftersom Petersson var den som hade ansvar för gården kunde han påverka staden med förslag på förbättringar trots att han egentligen inte var arrendator. Mitt intryck är att han var väldigt engagerad i gården och driften, till skillnad från le Grand, och att både han och kommunen redan då såg en framtid för honom där. Året innan den nya arrendeperioden beslutade man att undanta en av utmarkerna från arrendet, för att istället använda området för turism och skogsbruk.¹⁴

Eftersom arrendatorn le Grand inte levde var det dödsboet, i praktiken hans två döttrar som hade företräde till det nya arrendet.¹⁵¹⁶ De lämnade ett bud, men kommunen accepterade inte eftersom summan ansågs för låg. Systrarna le Grand fick nya vill-

¹¹ Ekonomiska kartan Kalmar 1941

¹² Ohlén, C.-E., von Sydow, W. & Björkman, S 1939 Gods och gårdar.

¹³ Kalmar drätselkammare 31 januari 1936. FIII:1 Kalmar kommunarkiv.

¹⁴ Utdrag av protokollet, hållet vid Drätselkammarens i Kalmar sammanträde den 9 mars 1936. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

¹⁵ Bengtsson 2009

¹⁶ Drätselkontoret i Kalmar 16 juni 1936. FIII:1 Kalmar kommunarkiv.

kor men efter kommunikation mellan de båda parterna under sommaren tackade de till slut nej.¹⁷¹⁸¹⁹²⁰

I augusti 1936 annonserades det lediga arrendet ut till allmänheten. I annonsen beskrevs 220 hektar prima åker med utmärkta avsättningsförhållanden, ny- och ombyggda arbetarbostäder och närhet till staden.²¹ I en mer detaljerad beskrivning var arrendet uppdelat så att huvuddelen av kontraktet erbjöds på 10 år och två mindre delar på 3 respektive 1 år i taget. Ett av de kortare arrendena avsåg mark där kommunen planerade att bygga en väg och även det andra undantaget från det tio år långa kontraktet var med stor sannolikhet ett område där andra planer redan fanns. Som avslutning förbehöll sig kommunen fri anbudsprövning, vilket betydde att de kunde välja fritt bland kandidaterna utan att behöva motivera sitt val.²² Undantagen från huvudarrendet hade redan då ett samband med en förändrad syn på markanvändningen från kommunens sida. Staden tilläts ta plats på jordbruksmarken.

Anbuden kom in och konkreta förslag fanns från fem män. I sina ansökningar skrev de om sina förmögenheter och betalningsförmågor, samt om sina kända vänner och referenspersoner.²³ Under processen diskuterade staden de olika anbudsgivarna och de villkor de ställt. Den ende som inte föreslog några ändringar i kontraktet var Viktor Hugo Petersson, gårdens dåvarande inspektör. Efter nya kompletterande anbud utsåg man Petersson till ny arrendator. Att han var känd av staden sedan tidigare bidrog till att valet föll på honom trots att han inte var den som erbjöd högst arrendesumma.²⁴

I arrendekontraktet fanns instruktioner om hur jorden skulle skötas. Arrendatorn skulle underhålla åkermarken väl och tillämpa en genomtänkt växtföljd. Åkermarken skulle brukas som åker. Spannmål fick inte odlas på samma mark mer än två år i rad och på minst hälften av åkermarken skulle andra grödor eller gräs odlas, alternativt läggas i träda. De sista sex åren av arrendet fick växtföljden inte ändras utan godkännande av kommunen. Gödsel och grovfoder fick inte lämna gården utan godkännande och det skulle alltid finnas minst 80 mjölkande kor och rekrytering. Om kommunen hade behov av någon del av marken under pågående arrendeperiod var arrendatorn skyldig att avstå området efter sex månaders uppsägningstid och mot ersättning.²⁵

I en beskrivning av vad som ingick i arrendet vid utannonseringen 1936 erbjöd kommunen arrendatorn att själv bo i en av flyglarna och istället hyra ut huvudbyggnaden till "person och för ändamål, som av staden godtagas". Den östra flygeln

¹⁷ Brev från Greta och Eivor le Grand till drätselkammarens jordbrukskommitté den 29 juni 1936. FIII:1 Kalmar kommunarkiv.

¹⁸ Jordbrukskommittén 17 juli 1936. FIII:1 Kalmar kommunarkiv.

¹⁹ Jordbrukskommittén 17 juli 1936. FIII:1 Kalmar kommunarkiv.

²⁰ Handskrivet brev från Greta och Eivor le Grand till Kalmar stads drätselkammare. 31 juli 1936. FIII:1 Kalmar kommunarkiv.

²¹ Kalmar Stads Drätselkammare 4 augusti 1936. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

²² Beskrivning över Kalmar stad tillhöriga egendomen Kungsladugården Skälby. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

²³ Brev till Kalmar stads drätselkammare från Emil Nilsson. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

²⁴ Drätselkammaren Kalmar 14 september 1936. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

²⁵ Arrendekontrakt 1936. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

användes som inspektorsbostad och där bodde familjen Petersson. Enligt Magnell (2011) fortsatte de bo i flygeln efter det att Petersson blev arrendator och systrarna le Grand bodde kvar i huvudbyggnaden fram 1943.^{26,27}

I en promemoria från 1935 med förslag på renoveringar och förbättringar inför nästa arrendeperiod överväger man att bygga ett svinhus. Det som fanns var omodernt och den tidigare arrendatorn bedrev ingen svinuppfödning.²⁸ Det var vanligt att svinproduktion och mjölkproduktion expanderade parallellt, eftersom skummjölken och vasslen kunde användas som foder till grisarna (Morell 2001). Enligt Gods och gårdar från 1939 hade Skälby 100 svin, så någon gång där emellan bör ett svinhus ha byggts.²⁹

Kommunen valde arrendator med omsorg. Det skulle vara en bra person som var duktig på jordbruk och som garanterat kunde betala för sig. Marken var en viktig inkomstkälla för kommunen. Jordbruksmark måste brukas för att behålla sitt värde. Även om kommunen själva inte brukade marken så var det viktigt hur det gick till och att det bidrog till inkomst.

Övriga aktörer

Jordbruket var viktigt, men landskapet skulle även vara attraktivt för allmänhet och turister. I arrendekontraktet från 1936 står att arrendatorn måste låta allmänheten använda vägarna inom gården, specifikt de vägar som ledde till fornminnen. Enligt Magnell (2011) kom stadsbor ofta till gården för att promenera i de vackra omgivningarna.

I januari 1936 diskuterade kommunen vad som skulle ingå i Skälbys nya arrendesavtal. Den största frågan rörde utmarkerna Stensö och Värnsnäs. Gården hade 70-90 ungdjur. Tidigare betade 40 ungdjur på Stensö och 25 på Värnsnäs, vilket gjorde de båda utmarkerna viktiga för gården. Om de båda områdena skulle undantas från arrendet skulle arrendesumman behöva sänkas ordentligt.³⁰

Inför det nya arrendet hade länsjägmästaren skickat in förslag på förändringar till kommunen. Han uttryckte ovilja mot betande djur, främst för att de förstörde ekplanter. Om kommunen av ekonomiska skäl inte kunde undanta Värnsnäs från arrendet, borde de hägna in vissa områden för att skydda skogen. Han motiverade en uppsägning av Stensö med dels samma argument och dels turismen. Han ansåg att turister och betande djur inte fungerade tillsammans eftersom området "i hög grad osnyggas av kreaturen." Vidare skrev han att det vore "värdigt Kalmar stad att pietetsfullt bevara Stensö natur oskärad och i så ursprungligt skick som möjligt." Vid ett möte togs jordbrukskommitténs och länsjägmästarens förslag med. Man kom fram till att Stensö inte borde vara med i det nya arrendeförslaget. Värnsnäs däremot

²⁶ Beskrivning. Detaljer kring det utannonserade arrendet. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

²⁷ Magnell 2011

²⁸ Promemoria 23 nov. 1935 FI:61 Kalmar kommunarkiv.

²⁹ Ohlén, von Sydow & Björkman 1939 Gods och gårdar.

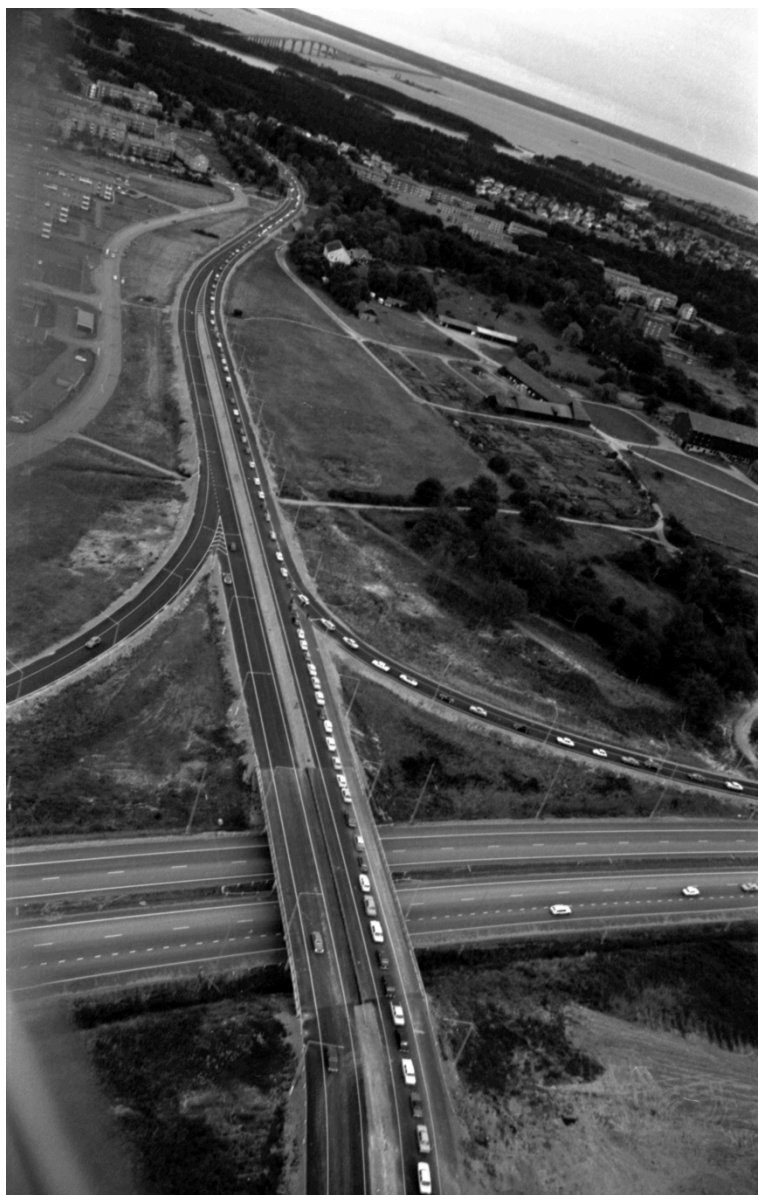
³⁰ Utdrag av protokollet, hållet vid Drätselkammarens i Kalmar sammanträde den 9 mars 1936. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

fick vara med, men i mindre omfattning för att skydda skogen. Länsjägmästaren fick som han ville.³¹

Sammanfattning

Under den här tidsperioden användes marken på Skälby till jordbruk. Kommunen ägde gården och tillsatte en arrendator att bruka marken. Både kommunen och arrendatorn ville bedriva ett rationellt lantbruk. Samtidigt undantog kommunen mindre markområden för andra ändamål. Även om allmänheten nyttjade delar av gårdens miljöer för rekreation så var jordbrukslandskapet det dominerande under många år framöver. Dock fanns staden runt hörnet och förändrade landskapet på många sätt när den kom närmare, vilket blev tydligt under nästa tidsperiod.

³¹ Utdrag av protokollet, hållet vid Drätselkammarens i Kalmar sammanträde den 9 mars 1936. FI:61 Kalmar kommunarkiv.

*Bild 2. Ölandsbron är nybyggd. I mitten på övre halvan av bilden syns Skälbys vita huvudbyggnad.
Foto från Kalmar läns museum 1968.*

1957-1967

Till nästa tidsperiod har jag använt Eniros nyligen lanserade kartfunktion ”En resa i tiden – Sverige nu och då”. Där finns två flygfoton i olika lager på samma karta. På kartorna över Kalmar är den äldre kartan från 1957 och den nyare från 2014. Man

kan sedan dra dessa kartor över varandra och tydligt se de förändringar som skett. På kartan från 1957 breder åkrar och betesmarker ut sig väster om gårdens centrum på liknande sätt som på den ekonomiska kartan från 1941. Åt öster har det däremot skett en förändring. Nya vägar och en stor mängd bostäder har byggts, de närmaste inte mer än några hundra meter från huvudbyggnaden.³²

Under den här tiden växte städerna i Sverige, både till ytan och till antal invånare. Man rev mycket av det gamla och byggde nytt. (Hedenborg & Kvarnström 2009) Enligt Flygare & Isacson (2003) hade 1947 års jordbrukspolitiska beslut fått stor betydelse. I beslutet fanns mål om inkomst, rationalisering och produktion och även mål om att prioritera urbanisering och industrialisering.³³ Staten styrde priserna för att lantbrukarna skulle få en inkomst motsvarande övriga samhället, men rationaliseringen innebar samtidigt att antalet gårdar skulle minska och att det var småbruket som skulle försvinna. Stora väl mekaniserade gårdar som Skälby var en del av målet att den nationella produktionen skulle vara tillräckligt stor för att försörja befolkningen vid händelse av krig. (Flygare & Isacson 2003)

Jordbrukets aktörer

1957 gick Peterssens arrendekontrakt ut. Från den 26 januari 1956 finns ett utdrag ur ett protokoll fört vid ett sammanträde angående Skälby. Vid mötet förhandlade och beslutade kommunen att erbjuda ett nytt arrendekontrakt när det gamla gick ut för huvudgården och Värnsnäs. De beslutade även att lägga till 40 tunnland mark från Bergagården till Skälby från den 14 mars 1956 mot ett tillägg i arrendet.³⁴

Den 14 mars 1957 tecknades ett nytt arrendavtal för huvudgården och Värnsnäs för tio år framåt. I kontraktet stod skrivet att staden kunde säga upp delar av marken för tomtförsäljning, utläggande av gator eller av andra orsaker med sex månaders varsel och att arrendatorn i sådana fall var tvungen att avträda området mot ekonomisk ersättning. I kontraktet stod det även att arrendesumman var förhandlingsbar om stora arealer åkermark undantogs för exploatering. Redan i kontraktet fanns en punkt om ett markområde som undantogs från arrendet för bostäder, industritomter och gator.³⁵ Kommunen hade sannolikt redan då en rad idéer för olika delar av marken. Stadsplanering är en långsiktig process och vägen från första idé till en fysisk förändring är ofta lång (Qviström 2005).

I arrendekontraktet fanns fortfarande krav på hur åkermarken skulle skötas, men inte med lika omfattande beskrivning som i Peterssens första kontrakt från 1936. Kravet på antal kor hade minskat från 80 till 60. Arrendatorn var tvungen att utan begränsning låta staden och allmänheten använda de vägar som gick på gårdens marker.³⁶

³² Eniro, historisk kartfunktion, Kalmar 2016-04-25

³³ Jordbrukskommittén. SOU 1946:42

³⁴ Utdrag av protokollet fört vid sammanträde med drätselkammarens finanskommitté torsdagen den 26 januari 1956 kl. 9.00 i stadshuset. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

³⁵ Arrendekontrakt 14 mars 1957. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

³⁶ Arrendekontrakt 14 mars 1957. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

Under 1950-talet hade kommunen undantagit en del mark från arrendet men ofta erbjudit annan mark som kompensation. Efter att man skrivit det nya kontraktet fortsatte undantagen. Redan samma dag som arrendet för de kommande tio åren skrevs på så kommunen upp ett område på 1,66 hektar. Därefter kom uppsägningarna tätt. Under 1958 sa man upp ca 21 hektar och 1959 ca 10.³⁷ Den 14 september 1959 undertecknade Petersson en uppsägning av 4 hektar åkermark där kommunen planerade att bygga betongindustri och idrottshus. Det är det sista spåret av honom i kommunens handlingar.³⁸ Den 11 mars 1960 dog han hastigt och enligt Magnell (2011) helt oväntat.

Enligt Magnell (2011) fanns det ett markområde som gården inte klarade sig utan och det var Oxhagen i anslutning till den stora ladugården där mjölkorna släpptes på bete. Från Peterssons dödsdag fanns ett dokument med uppsägning av Oxhagsområdet. Även om det formellt inte var en uppsägning av hela gården utan endast ett mindre område, så hade det samma betydelse. Korna var hjärtat i verksamheten och utan dem gick det inte att driva jordbruket vidare. Totalt var det 13 hektar åker- och betesmark som kommunen planerade att undanta från arrendet ett år senare.³⁹ Kommunen hade skrivit under dokumentet den 11 mars 1960 och en rad för godkännande av uppsägningen fanns för den 14 mars 1960. De tidigare uppsägningarna skrevs under av Petersson senast inom några dagar, ofta samma dag som kommunen. Enligt Magnell (2011) hävdade kommunen att de hade glömt att skicka uppsägningen, oavsett så kom den inte till dödsboet förrän långt senare. Först den 14 september 1961 skrev Peterssons änka Aina M. Petersson under den, ett och ett halvt år senare. Hon godkände uppsägning mot kompensation med likvärdig areal, samt ekonomisk ersättning för det intrång som redan hade skett. Det snabba avträde som kommunen hade planerat blev inte av.⁴⁰

Arrendekontraktet varade till mars 1967. Åren innan Peterssons död hade kommunen undantagit en del mark från arrendet till förmån för stadens verksamheter. Petersson hade ofta förhandlat sig till annan mark som ersättning för den frångått vilken gjorde att arealen hade minskat, men inte i lika snabb takt som om kommunen fritt hade fått bestämma. Under åren närmast efter Peterssons död sa kommunen upp stora delar av arrendet. Från att tidigare ha varit små arealer i taget blev områdena större och närmare gårdens centrum.⁴¹ Delar av marken kunde inte brukas på grund av att staden utförde exempelvis ledningsarbeten. Staden ville säga upp hela arrendet från 14 mars 1964. Arrendatorerna överklagade detta, men hade samtidigt insett att de inte skulle kunna behålla arrendet under hela kontraktstiden. På sikt gick inte avvecklingen att stoppa. Den 5 augusti 1963 skrev arrendatorerna och kommunen ett kontrakt om uppsägning och avveckling av Skälby. Arrendet avslutades i fyra etap-

³⁷ Förteckning över uppsagd arrendemark från egendomen Skälby. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

³⁸ Uppsägning av mark 12 september 1959. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

³⁹ Drätselkammaren till arrendator V.H. Petersson 11 mars 1960. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

⁴⁰ Uppsägning, från Drätselkammaren till arrendatorn, 11 mars 1961. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

⁴¹ Förteckning över uppsagd arrendemark från egendomen Skälby. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

per under 1963-1965. Till överenskommelsen finns en karta där all mark tillhörande gården är uppmärkt och även mark från tidigare intilliggande gårdar som brukades av Skälby. Trots att kommunen försökte säga upp marken redan 1960 blev Oxhagen ett av de områden som brukades längst, till slutet av 1964. 1965 lämnades de sista jordbruksbyggnaderna och rastfällorna.⁴²

Fram till arrendets ursprungliga utgång i mars 1967 fick änkan Aina M. Petersson bo kvar i huvudbyggnaden och en av döttrarna fick hyra ett annat hus på gården som hon bodde i med sin familj. Därefter skulle de få förtur till två tomter i en annan del av staden. Kommunen betalade ut ersättning till arrendatorn för deras egna investeringar och som kompensation för förlust av mark och inkomst. I arrendekontraktet stod att åkermarken skulle överlämnas i ett visst skick och att en viss mängd hö och halm skulle finnas vid arrendets slut. De punkterna strök kommunen, det fanns ingen anledning att bibehålla åkermarkens produktivitet eller förbereda för ett framtida jordbruk. Kontraktet undertecknades av två representanter för kommunen, Peterssons sex kvarvarande familjemedlemmar och en god man.⁴³

Övriga aktörer

Före överenskommelsen om avveckling av jordbruket på Skälby gård träffades fördes många möten mellan kommunen och arrendatorn. I ett protokoll från ett sådant möte i mars 1963 har kommunen motiverat uppsägningen. På grund av den stora bostadsbristen i staden var kommunen i behov av mark för nödvändig exploatering och särskilt stort var behovet eftersom planer fanns på utvidgning och nyanläggning av industriområden, delvis på Skälbys tidigare marker. Tidigare hade Skälbyområdet inte varit aktuellt för bostäder eftersom bullernivån var för hög från militärens flygverksamhet, men vid den här tidpunkten hade man lyckats lösa det problemet och nu var det fritt fram att ur bullersynpunkt bygga bostäder på i princip all mark tillhörande Skälby. Dock hade arrendatorerna rätt till gården fram till arrendeperiodens slut 1967. Kommunen beskrev hur all annan möjlig mark i staden redan var bebyggd och därför fanns det inga andra alternativ än att avsluta arrendet. Eftersom arrendatorerna inte ville gå med på det hade kommunen ansökt om expropriation⁴⁴ hos staten för att tvinga arrendatorerna att avstå från fastigheten och kunna främja stadens utveckling.⁴⁵

Arrendatorerna flyttade ut ur bostäderna i mars 1967. I december 1967 togs det första spadtaget vid bygget av Ölandsbron. Påfarten till bron går precis bakom Skälbys huvudbyggnad. Att få Europas längsta bro genom Kalmar gav stor prestige åt kommunen och var sannolikt någon man inte ville missa, och bygget av bron gick snabbt.⁴⁶ Ett exempel på det finns från juni 1969 när landsantikvarien i Kalmar

⁴² Karta över del av Kalmar stad. Upprättad år 1959. Karta nr I tillhörande överenskommelse av den 5 aug. 1963 mellan Kalmar stad och arrendatorn på Skälby gård.

⁴³ Överenskommelse 5 augusti 1963. Skälby gård. Avveckling. Kalmar kommunarkiv.

⁴⁴ Nationalencyklopedin: Expropriation är en åtgärd där ägaren eller arrendatorn tvingas avstå från fastigheten.

⁴⁵ Protokoll från sammanträde 21 mars 1963. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

⁴⁶ Kalmar kommun: Ölandsbron

skrev ett brev till kommunens byggnadsnämnd och ifrågasatte varför de hade rivit en byggnad på Skälby från 1700-talet utan förvarning och chans till dokumentation. Svaret kom en månad senare. Byggnaden stod i vägen för påfarten till den blivande Ölandsbron och därför togs det för självklart att huset skulle rivas.⁴⁷ Det fanns inte tid att vänta.

1947 byggdes en golfbana på Värsnäs, Skälbys utmark på en halvö norr om gården. Det gick att kombinera med gårdens betesdjur på Värsnäs, eftersom det betade området sedan tidigare hade begränsats. I november 1964 togs Värsnäs bort från arrendet⁴⁸ och 1966 utökades golfbanan till 18 hål.⁴⁹

Sammanfattning

Under den här tidsperioden hände mycket på gården. Arrendatorn arbetade fortsatt för jordbruket. Kommunen fokuserade istället allt mer på andra intressen. Urbanisering och industrialisering var viktigt. Jordbruket avvecklades så småningom och markerna bebyggdes med bostäder, vägar och industrier. Jordbrukslandskapet blev till stora delar ett stadslandskap. Staden flyttade in men Skälby skulle inte komma att helt försvinna ur landskapet, vilket kan ses i nästa tidsperiod.

⁴⁷ Brev 4 juni 1969 resp. 7 juli 1969. 6. Kalmar Oxhagen. Skälby allmänt. Kalmar läns museums arkiv.

⁴⁸ Överenskommelse 5 augusti 1963. Skälby gård. FI:64 Kalmar kommunarkiv.

⁴⁹ Kalmar kommun: Kalmar GK-Gamla banan

*Bild 3. Till höger i bild syns E22:an, i förgrunden Ölandsleden som åt vänster leder ut på bron. Mitt i bild syns ladugården och snett ner till vänster från den, vid Ölandsleden, den vita huvudbyggnaden med sina två röda flyglar. Bostadsområdet högst upp i bild heter Oxhagen och längst ner syns delar av Djurängen.
Foto från Kalmar kommun 2006.*

2005-2015

På 2016 års karta på Google maps finns Skälby med, men ligger nu inne staden. Precis norr om huvudbyggnaden går påfarten mot Ölandsbron, i väster går E22:an och runt omkring finns bostäder och vägar. I närheten finns en del mindre skogsområden, men av åkermarken syns inga spår.

Vid ett besök på platsen idag kan vissa spår av kungsgården tidigare omfattning anas. En av de två alléerna som ledde in mot huvudbyggnaden finns delvis kvar, men korsas av flera vägar. Några av torpen som låg under gården står kvar inklämda mellan nyare hus och ett har hamnat på en skolgård och blivit bibliotek. Det finns delar av stenmurar som slingrar sig till synes slumpmässigt på ett sätt som inte passar ihop med de nya vägarna och husen. Söder om gården finns en gångväg ett litet skogsområde och i bostadsområdet Oxhagen står stora ekar mellan höghusen. I den gamla fruktträdgården finns Kalmars största lekpark.⁵⁰

Det som kallas Skälby i folkmun idag är ett mindre område bestående av de kvarvarande byggnaderna och betesmarken närmast intill som fortfarande brukas. Bland namn på gator, kvarter och stadsdelar finns många spår efter kungsgården. Djurängen, Funkabo och Oxhagen ligger alla i närheten, likaså Kungsgårdsvägen, Stallgårdsgatan och Tallhagsvägen. Många av den större gårdens namn på åkrar och områden har blivit kvar och fått namnge de nya områden som växt upp på platserna. Dagens kalmariter förknippar sannolikt inte namnen med den gamla kungsgården.

⁵⁰ Kalmar kommun: Lekplatser

Jordbrukets aktörer

Sedan 1973 finns en 4H-gård på Skälby. De huserar i några av byggnaderna och har betesdjur på en liten del av marken närmast gårdscentrum. 4Hs syfte med 4H-gårdar är att visa hur ett svenskt småskaligt jordbruk kan se ut, med svenska lantraser och svenska grödor. Det ska inte vara en djurpark utan människor ska ha möjlighet att interagera och få kunskap genom praktik och besök ska vara gratis.⁵¹

Vid ett besök på Skälby idag finns många djurslag att titta på. Hästar, kor, får, getter, grisar, höns, ankor, kaniner, marsvin och en katt. Hästarna utgörs av en blandad skara ridhästar, men övriga djurslag är av olika svenska lantraser. Många av djurens hålls utomhus och besökarna kan klappa kaniner, getter och hästar.⁵² Man kan anta att de kor och grisar som fanns på Skälby innan jordbruket avvecklades på 1960-talet inte var svenska lantraser. Däremot bör hästarna som fanns tidigare ha varit nordsvenskar eller ardenner, vilka är mer traditionella än de hästar som finns på gården idag. Förutom betande djur förekommer inget jordbruk på gården, någon åkermark finns inte kvar. För många som växer upp i området utgör Skälby en länk till landsbygden och jordbruk som annars är mycket svår att få i en stad. Kalmar kommun beskriver Skälby som ett grönområde nära staden dit alla är välkomna. Djuren och de gamla byggnaderna bidrar till att skapa en lantlig känsla.⁵³ Direkt i anslutning till gården finns fyra koloniområden som ägs av kommunen. De arrenderas av privatpersoner som betalar per kvadratmeter istället för hektar som den gamla arrendatorn gjorde.⁵⁴

Övriga aktörer

Under den här tidsperioden huserade Skälby många människor och verksamheter. Många bodde på det som tidigare var åker- och betesmark men det fanns även infrastruktur, arbetsplatser, industrier och service. Det som under tidsperioden i folkmun avsågs med Skälby var generellt byggnaderna kring det som tidigare var gårdens centrum och hagmarken närmast intill som fortfarande betades. Inom Skälbyområdet fanns enligt Kalmar kommun ca 50 aktiva föreningar. 4H var en av dem, men det fanns även en rad andra verksamheter med olika inriktningar. Folkdansare, orienterare, Studieförbundet, Jägareförbundet, Rädda barnen och många fler. Varje år arrangerades firande vid valborg, nationaldagen, midsommar och jul på gården.

Under tiden för den här uppsatsen hade Kalmar kommun ett förslag på en vision för Skälby ute på remiss. Förslaget utarbetades tillsammans med de olika verksamheter och aktörer som fanns på Skälby. Syftet var att den skulle utgöra en gemensam framtida vision med övergripande mål och handlingsplan och en röd tråd för de olika verksamheterna inom området. Den behandlade Skälby som besöksmål och varumärke, föreningslivet och lokalerna på gården. Rent praktiskt ville man skapa fler årliga arrangemang, utveckla föreningslivet och samverkan dem emellan, tyd-

⁵¹ Skälby 4H

⁵² Besök på Skälby i april 2016

⁵³ Kalmar kommun: Skälby

⁵⁴ Kalmar kommun: Kolonilotter i Kalmar och Smedby

liggöra varumärket Skälby, öka antalet besökare och nyttja byggnaderna bättre. I visionen fanns sedan ett antal förslag på projekt och åtgärder på kort och lång sikt, som engagerade olika delar av Kalmar kommun. Svaren på remissen skulle varit inne i september 2015 men tiden förlängdes och pågår fortfarande vid uppsatsens färdigställande.⁵⁵

Under den här tidsperioden bebyggdes mark som stått orörd sedan jordbruket avvecklades. Området ansågs tidigare för sankt men modern teknik för pålning gav nya möjligheter (Danielsson 2005). Ikea, Guldfågeln arena och ett större shoppingområde byggdes på lerjorden längs med motorvägen genom staden. Delarna runt omkring pålades inte vilket medförde att marken började sjunka. Markförhållanden kring Kalmar beskrevs som bottenlösa och dåliga. (Carlsson 2013)

I en informationsfolder från Kalmar kommun kan man läsa om Stensö. Halvön utgjorde ett populärt friluftsområde med elljusspår, badplats och camping. Området hade tidigare varit betesmark under hundratals år och var då mer öppet med ekskog och enbuskar. När foldern publicerades 2015 var hela området täckt av skog utom en mindre del som betades. Strandängarna växte igen eftersom betesdjur inte längre höll dem öppna. Ekar behöver utrymme för att kunna utvecklas och därför gallrades skogen istället.⁵⁶

Magnell (2011) refererar till en artikel i lokaltidningen Barometern. Skogsområdet Djurängen med ekar och fornminnen växer igen och allmänheten vill ha området som det var tidigare, öppet och ljus. Trots att kommunen röjer så blir det inte samma sak. De betande djuren kan inte ersättas av maskiner och Magnell menar att kommunen borde ha förstått det tidigare.

Sammanfattning

Under den här tidsperioden användes marken på Skälby av många olika verksamheter. Gården hade reducerats till en bråkdel av sin tidigare storlek och brukades av 4Hs småskaliga lantbruk. Delar av markerna som stått obrukade sedan avvecklingen bebyggdes nu. Ett stort antal föreningar hade sina verksamheter förlagda på gården och miljöerna var mycket populära hos allmänheten för rekreation.

⁵⁵ Kalmar kommun 2015 Vision, övergripande mål och handlingsplan för Skälby

⁵⁶ Kalmar kommun 2015 Stensö

Sammanfattande diskussion

Under de tre studerade tidsperioderna förändrades markanvändningen och landskapet på Skälby på många sätt. Under den senare tidsperioden låg gården inte längre på landsbygden utan tydligt i staden. De olika aktörernas intressen förändrades och som en effekt av det även markanvändningen. Landskapet skiftade från ruralt till urbant och Skälby låg kvar som en ö i staden, en *urban fringe*. Typiskt för städer i områden med bördig åkermark är att gränserna mellan stad och land är skarpa och markanvändningen intensiv på båda sidor (Saltzman 2009). Det stämmer in på Kalmar och Skälby. En *urban fringe* lämnas sällan obrukad i sådana områden. Många aktörer kan ha intresse i marken och maktrelationerna som uppstår bidrar till att forma landskapet. (Qviström 2007)

Fallet Skälby talar både för och emot Qviströms (2005) beskrivning av *urban fringe* som långsam övergång från land till stad. I över 30 år brukades jorden samtidigt som staden kom närmare med avsikten att en dag ta över landskapet. Processen var snabb ur synvinkeln att det varit jordbruksmark på platsen åtminstone sedan medeltiden. Kommunen köpte marken 1933 och 1965 la man ned jordbruket och stora delar blev urbana. Å andra sidan kan man se det som en långsam process. Kommunen köpte marken redan 1933 och påbörjade exploatering först på 1960-talet, vissa delar inte förrän på 2000-talet. De delar som 4H brukar kan fortfarande ses som *urban fringe*. Kommunen köpte sannolikt inte gården för att bruka den via en arrendator på lång sikt. I framtiden kommer säkerligen andra delar av området att utvecklas och få nya användningsområden. Qviström (2005, 2007) argumenterar för att man måste förstå det komplexa landskap som finns i *urban fringe* under en pågående förändring.

Aktörer och makt

Aktörer som agerar på en gemensam plats som Skälby har olika inflytande på landskapet och markanvändningen genom att de har olika möjligheter, rättigheter och skyldigheter. Olika mått av inflytande kan i det här fallet beskrivas som olika mått av makt. Samhällets ideal och prioriteringar påverkar hur aktörerna handlar och vilken makt de har. De förändras över tid och det går att se i de tre studerade tidsperioderna.

Som markägare har kommunen makt att bestämma över Skälbys inriktning och mål och de förändrades under de olika tidsperioderna. I kommunen fattas beslut av folkvalda politiker, vilket indirekt ger befolkningen en viss makt. Under uppsatsens första period brukades marken av den privata sektorn via en arrendator som ett rationellt jordbruk och bidrag till livsmedelsförsörjningen. Kommunen satte egna regler och villkor för arrendet och valde noga en arrendator. Ekonomiska intressen var av vikt men inte viktigast. Av de anbud som kom in valde kommunen inte det som erbjöd högst betalning utan det från en för kommunen känd person med näst högst bud och hög betalningssäkerhet. Arrendatorn hade makt i utformandet av jordbruket. I kontraktet fanns villkor och skyldigheter som kommunen hade satt upp. Inom de

ramarna hade arrendatorn frihet och möjlighet att påverka kommunen att finansiera förbättringar i verksamheten. Eftersom arrendatorn betalade för att få bruka marken gav det honom en viss makt gentemot kommunen. Arrendatorn och kommunen hade ungefär samma mål med markanvändningen.

Under den andra tidsperioden såg kommunens uppfattning annorlunda ut. Gårdens mark var en resurs för urban expansion och från 1950-talet tog kommunen över delar av marken, samtidigt som arrendatorn förhandlade sig till mark på andra ställen. 1960 dog arrendatorn och något senare upphörde bullernivåerna från flyget att hindra bostäder på Skälbys marker. Trots gårdens storlek och att arrendatorerna med Peterssons änka i spetsen protesterade gjorde gårdens placering i *urban fringe* att kommunen använde sin makt och avvecklade jordbruket två år innan arrendekontraktets ursprungliga utgång. Skälbys mark var viktig för att främja den urbana utvecklingen. Som markägare hade kommunen makt att bestämma och med stadens utveckling som motiv, en stark legitimitet. Vägar, bostäder, industrier och annat för staden nödvändigt uppfördes under 1960-talet och framåt. Den offentliga sektorn tog över.

Under studiens sista tidsperiod hade kommunen upplåtit gården för föreningsverksamhet och rekreation för allmänheten. Den lilla kvarvarande betesmarken brukades av den ideella föreningen 4H. Större delen av gårdens tidigare arealer var bebyggda och behövde inte betas eller brukas på annat sätt. Kommunen hade lämnat över till den ideella sektorn och allmänheten. 4H utgjorde ett lantligt inslag och bidrog till att området fortsatt var en *urban fringe*. Flygare & Isacson (2003) beskrev det småskaliga som eftersträvarsamt idag. Det moderna jordbruket är inte det önskvärda utan snarare det småskaliga Bullerby-lik och genom att släppa in 4H bekräftade kommunen detta som dagens jordbruksideal. Ett skifte i kommunens prioriteringar omvandlade platsen från landsbygd till i huvudsak stad. Det blev viktigare att visa upp en viss typ av fiktiv landsbygd än att faktiskt låta det vara landsbygd.

Vid två tillfällen under 1900-talet dog Skälbys arrendator och arrendet tillföll respektive dödsbo. Vid första tillfället innebar det systrarna le Grand som la ett bud för att få överta arrendet. Kommunen ansåg att det var för lågt och annonserade istället efter en ny arrendator. Kommunen tillät systrarna le Grand att bo kvar i huset om den nya arrendatorn gick med på det. Petersson tog över driften av gården innan han själv blev arrendator. När han sedan dog tillföll arrendet hans fru Aina Magnell Petersson. Trots att hon fanns på gården fick den äldste sonen avbryta sin utbildning för att komma hem och sköta driften. Kommunen tillät Aina Magnell Petersson att bo kvar i huvudbyggnaden till arrendets egentliga slut, trots att hon i egenskap av arrendator hade all rätt att göra det och inte behövde tillåtelse. Hon blev sedan erbjuden en tomt i staden. När Petersson dog verkade kommunen tro att avvecklingen ska gå snabbt och smidigt. Tönen i breven förändrades och innehöll inte samma respekt som de gjorde när de var ställda till Petersson. Ingen av kvinnorna i de två dödsbona fick ta över arrendet trots att de hade rätt till det. I båda fallen använde kommunen sin makt i egenskap av markägare och emotsatte sig att kvinnorna skulle ta över utan några större motiveringar. Jag får intrycket att de inte ville låta kvinnor sköta ett stort lantbruk.

McCully (2001) beskriver hur stater gärna bygger monumentala dammar för att synas och utöva sin makt. Ofta lämnas liten hänsyn till tidigare verksamheter på de platser som man valt för dammarna. Byggandet av Ölandsbron och Volvofabriken är

två sådana exempel i mindre skala. Skälby och dess arrendator fick flytta på sig för kommunens nya verksamheter. Både Ölandsbron och Volvofabriken var stora projekt som gav kommunen mycket prestige. Enligt Wikipedia sålde kommunen jordbruksmarken som Volvo byggde på för endast en krona.⁵⁷ Om det är sant eller inte är oklart, men det ger en uppfattning om hur gärna Kalmar kommun ville att Volvo skulle etablera sig i staden. Ölandsbron var under lång tid Europas längsta bro (Trafikverket 1997). Påfarten från fastlandet går precis bakom Skälbys huvudbyggnad⁵⁸ och en anledning kan vara att kommunen redan ägde marken där. Chansen att få Ölandsbron genom Kalmar bidrog säkert att motivera kommunen att snabbt undanröja hinder för bron, som att avveckla jordbruket på Skälby och riva en 1700-talsbyggnad utan att kontrollera med läns museet.

Avveckling blir landsbygdsutveckling

En indirekt effekt av den nya markanvändningen med Ölandsbron var landsbygdsutveckling på Öland. Den stora majoriteten av ön måste anses vara landsbygd. I samband med brons 25-årsjubileum genomförde Trafikverket (1997) ett projekt som utmynnade i en film om brons effekter på livet på ön. De presenterade hur kapaciteten för transporter hade ökat, fler kunde färdas snabbare över sundet och utan att anpassa sig efter färjans tidtabell. Förbindelsen gynnade lantbruket som fick det lättare att leverera produkter och få tag i varor och reservdelar för produktionen. Befolkningen fick större frihet med en ny förbindelse till Kalmar. Utbudet av arbetstillfällen, studier, service och tjänster blev större. Redan innan bron var turismen en viktig näring för ön, men omfattningen blev betydligt större. Bron gynnade dels landsbygdsborna, men också de stadsbor som via bron lättare kunde ta sig till landsbygden.

Skälby gård försvann men finns kvar ändå. Staden och dess intressen segrade och jordbruket avvecklades. Samtidigt finns en liten bit av landsbygden kvar. Många barn som växer upp i Kalmar som annars skulle ha sin enda koppling till landsbygden och lantbruket via Astrid Lindgrens böcker om Bullerbyn och Emil i Lönneberga får en chans att uppleva det på nära håll via Skälby. Kolonilotterna i området ger många stadsbor en chans att odla och skapa en förståelse för livsmedelsproduktion som annars inte hade varit möjlig.

Man kan ifrågasätta om 4Hs konstruerade småskaliga lantbruk bidrar till landsbygdsutveckling. Det är långt ifrån en bild av dagens moderna lantbruk, snarare är det en romantiserad idyll som visas upp. Som enda ingång till landsbygden för människor som lever i staden ger det en bild som inte speglar dagens situation. Under den sista tidsperioden producerar Skälby inga jordbruksprodukter. Det finns inga mjölkkor eller smågrisuppfödning. Gården tar inget eget foder. Äggen från hönsen som 4H håller använder caféet i sina bakverk, men den faktiska inkomsten från dem måste vara väldigt marginell. Det gården producerar är en upplevelse, en gratis sådan, öppen för alla att ta del av. Känslan av närproducerade ägg i kakan. Kalmarborna och besökare i staden kan ta del av djuren och miljöerna.

⁵⁷ Wikipedia Volvoverken

⁵⁸ Se bilderna i de mellersta och sista tidsperioderna.

Under uppsatsens två första perioder stod det i arrendekontrakten att 60-80 mjölkande kor skulle finnas på gården. Idag finns det två kvigor, en rödkullig och en fjällnära ko, så någon mjölkproduktion är det inte tal om. Den glädje per ko som dagens två kor genererar hos besökarna, jämfört med de 60 korna som fanns 50 år tidigare är stor. Då var det en stor grupp kor som en mindre grupp människor tog hand om. Idag är det två kor som en stor mängd människor träffar, klappar och upplever. Inte bara korna, utan även de andra djuren och platsen i sig. Skälby utgör ett agrart spår i dagens stadslandskap, en bit landsbygd i staden. På sätt och vis är dagens Skälby mer landsbygdsutveckling än gårdagens eftersom fler människor får ta del av miljön. Människor som annars inte upplever landsbygden får chans att se, testa och lära. Det kan bidra till att skapa ett intresse för djur, lantbruk och natur. Att få en uppfattning om kor, grisar och andra djur på nära håll, inte bara genom en bok eller bakom ett galler ger så mycket mer.

Den stora förändring som skett i landskapet under de tre tidsperioderna syns i de två bilderna på nästa sida. Den första bilden visar höbärgning på Stallgärdet 1890. Troligen såg arbetet liknande ut på 1930-talet med hässjor och manuellt arbete. På den andra bilden syns en karta från den tredje tidsperioden på samma plats, där Stallgärdet har gett namn åt Stallgärdsgatan.

Bild 4. Höskörd på stallgärdet.
Foto från Kalmar läns museum 1890.

Bild 5. Skälbys huvudbyggnad med snedställda flyglar strax ovanför bildens mitt. Uppe i högra hörnet syns Stallgärdsgatan.
Tätortskartan © Lantmäteriet via SLU.

Avslutning

Jag blir lätt lite sorgsen när jag tänker på Skälbys öde, på lantbruket som försvann. Jag har växt upp på Skälbys granngård Bergas marker, en gård som avvecklades tidigare. Jag gick i Funkaboskolan som fått namn efter ett av Skälbys torp. Ett annat av Skälbys torp, Hagtorpet, står kvar på skolgården. När jag gick på skolan hade rektorn sitt kontor där, idag finns skolbiblioteket i det. Som elev på Funkaboskolan har jag spenderat många eftermiddagar i Djurängsskogen som ligger alldeles intill. Där finns fina klätterträd, nyponbuskar och grillplatser. Ibland cyklade vi den korta biten till Skälby för att klappa djuren, orientera eller leka på lekplatsen.

En fredagseftermiddag i april 2016 besökte jag Skälby gård. En solig dag, en av de första med vår i luften. Jag kom på cykel från stan genom bostadsområdet Oxhagen. Ekarna bland husen stod kala efter vintern. På väg in på gården passerade jag kommunens växthus där en grupp människor lastade in växter i en skåpbil.

Väl framme parkerade jag cykeln och såg mig omkring. Utanför det stora magasinet pågick febril aktivitet med virke som bars ut ur byggnaden. I paddocken red några ungdomar runt på varsin häst och utanför staketet stod en mindre grupp barn och tittade på. En grupp äldre människor kom gående tillsammans och försvann in genom dörren till en av de gamla ekonomibyggnaderna där ett papper med texten ”folkdans” satt fasthäftad. En familj stod inne i en hage och försökte locka till sig några getter och deras killingar. Runt en av kaninburarna satt några barn och stack in maskrosblad genom gallren. Joggare och cyklister passerade på vägen tvärs igenom gården.

På väg in till caféet i ett av de gamla stallen fanns små plastpåsar fyllda med hö och halm till salu. Väl förpackat och igentjpat för att kunna tas med i bilen utan spill. En doft av nybakade bullar spred sig ut genom dörren. På väg in i nästa rum mötte jag en katt som strök sig mot mina ben. Jag slog mig ner vid ett av de vitmålade borden. I fönstren hängde spetsgardiner och krukväxter stod uppradade. På bordet låg en virkad duk och porslinet var gammalt med blommigt mönster. Jag var den enda där som inte hade sällskap med mig. De flesta var barnfamiljer, några hade hundar med sig och varje gång dörren öppnades så vände sig alla om. Inte sällan var det någon bekant som kom in från lekplatsen med sina barn i släptåg och slog sig ner för att fika och prata om sin dag på Skälby.

Källor & litteratur

- Bengtsson, B (2009) Skälby kungsgård. I Bengtsson, B. & Magnusson, G. (red.) *Kalmar lexikon*. Kalmar: Kalmar stads hembygdsförening
<http://kalmarlexikon.se/s/1845-skaby-kungsgard> [2016-04-25]
- Carlsson, U. (2013) Marken sjunker vid Hansa City-området. *Östra Småland*. 5 april 2013. <http://www.ostrasmaland.se/article/marken-sjunker-vid-hansa-city-området> [2016-05-11]
- Council of Europe (2005) The territorial dimension of human rights and democracy The European Landscape convention
<http://www.coe.int/sv/web/landscape/the-european-landscape-convention> [2016-05-09]
- Dahlgren, S. & Florén, A. (1996) *Fråga det förflutna*. Lund: Studentlitteratur
- Danielsson, J. (2005). 1600 pålar ska få Ikea att stå på säker mark. *Barometern*. 24 september. <http://www.barometern.se/kalmar/1-600-palar-ska-fa-ikea-att-sta-pa-saker-grund/> [2016-05-11]
- Eniro (2016) En resa i tiden – Sverige nu och då
<http://kartor.eniro.se/m/KnXxn> [2016-05-11]
- Flygare, I. & Isacson, M. (2003) *Jordbruket i välfärdssamhället 1945-2000*. Stockholm: Natur och kultur
- Forsberg Warringer, G (1981) *Skälby gård*. Kalmar: Kulturnämnden
- Google maps. Kalmar. Google.
<https://www.google.com/maps/place/Kalmar,+Sweden/@56.6874404,16.2567439,12z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x4657cc1ca778251b:0x400fef341e49060!8m2!3d56.6634447!4d16.356779?hl=en> [2016-04-27]
- Hedenborg och Kvarnström (2009) *Det svenska samhället 1720-2000*. Lund: Studentlitteratur
- Hofrén, M. (1927) *Skälby* Kalmar nations skriftserie. Uppsala.
- Höglén, S. (1997) *Landskapets agrara avtryck*. Kalmar: Kalmar läns museum och Kalmar länsstyrelse
- Jordbrukskommittén (1946) *Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken*. (SOU 1946:42) Stockholm: Jordbruksdepartementet
- Kalmar kommun (2015) *Stensö*. Informationsfolder. Kalmar kommun
- Kalmar kommun (2015) *Vision, övergripande mål och handlingsplan för Skälby*. Kalmar: Kultur- och fritidsnämnden
http://www.kalmar.se/Kalmar%20kommun/Demokrati/Politik/KulturFritid/Kallelser/2015/150617/skalby_utveckling.pdf [2016-04-27]
- Kalmar kommun *Kalmar GK-Gamla banan*.
<https://www2.kalmar.com/sv/se-gora/a661152/kalmar-gk-gamla-banan/detaljer> [2016-05-11]

- Kalmar kommun *Kolonilotter i Kalmar och Smedby*
<http://www.kalmar.se/Kalmar%20kommun/Invanare/serviceforvaltning/odlingslott/%C3%B6versikt.pdf> [2016-04-28]
- Kalmar kommun *Lekplatser* <https://www2.kalmar.com/sv/se-gora/a447487/lekplatser/detaljer> [2016-04-20]
- Kalmar kommun *Skälby*. <https://www2.kalmar.com/sv/se-gora/a7885/skalby/detaljer> [2016-04-26]
- Kalmar kommun *Ölandsbron*. <https://www.kalmar.com/sv/olandsbron> [2015-05-10]
- Kalmar läns museum. 6. Kalmar Oxhagen. Skälby allmänt. Kalmar läns museums arkiv.
- Kalmar stad. Drätselkammarens Fastighetsutskott. Fastighetsdossiéer 1931-1969. Skälby gård. F I:61. Kalmar kommunarkiv.
- Kalmar stad. Drätselkammarens Fastighetsutskott. Fastighetsdossiéer 1940-1970. Skälby gård. F I:64. Kalmar kommuns arkiv
- Kalmar stad. Drätselkammarens Husherrarna. Upphörda hyres- och arrendekontrakt 1930-1954. F III:1. Kalmar kommunarkiv.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lantmäteriet (1943) Ekonomiska kartan 1941. Kalmar J133-4G6g43 [Kartografiskt material] 1:10 000. Stockholm: Lantmäteriet.
- Lantmäteriet. Ekonomiska kartan <https://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Historiska-kartor/Arkiven-som-ingar/Rikets-allmanna-kartverks-arkiv---RAK/Ekonomiska-kartan/> [2016-04-25]
- Linné, Carl von. & Sydow, Carl-Otto von. (1741, 1975) *Öländska och gotländska resa*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Magnell, G. (2011) *Skälby kungsgård*. Stockholm: Sivart förlag
- McCully, P. (2001) *Silenced Rivers*. London: Zed Books
- Morell, M. (2001) *Jordbruket i industrisamhället 1870-1945*. Stockholm: Natur och kultur
- Nationalencyklopedin. Uppslagsord: Dikotomi.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/dikotomi> [2016-05-15]
- Nationalencyklopedin. Uppslagsord: Domänverket.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/dom%C3%A4nverket> [2016-05-11]
- Nationalencyklopedin Uppslagsord: Drätselkammare
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/dr%C3%A4tselkammare> [2016-04-20]
- Nationalencyklopedin Uppslagsord: Expropriation
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/expropriation> [2016-05-04]

- Nationalencyklopedin Uppslagsord: Longitudinell
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/longitudinell-unders%C3%B6kning> [2016-05-11]
- Ohlén, C.-E., von Sydow, W. & Björkman, S. (red.) (1939) *Svenska gods och gårdar*. D. 23. Uddevalla: Svenska gods och gårdar
- Pryor, R. J. (1968) Defining the rural-urban fringe. *Social forces*. (47):202-215.
- Qviström, M. (2005) Vëntans landskap. *Nordisk arkitekturforskning*. (3): 96-105.
- Qviström, M. (2007) Landscapes out of order: studying the inner urban fringe beyond the rural – urban divide. *Geogr. Ann.*, 89 B (3): 269-282.
- Qviström, M. (2009) Nära på stad – om framtidsdrömmar och mellanrum i Malmös utkant. I Saltzman, K. (red.) *Mellanrummens möjligheter*. Göteborg: Makadam förlag
- Saltzman, K. (2009) Revor och fransar i vardagens föränderliga landskap. I Saltzman, K. (red.) *Mellanrummens möjligheter*. Göteborg: Makadam förlag
- Skälby 4H gård <http://www.skalb4h.se/> [2016-04-20]
- Sveriges 4H *4H-Gårdar*. <https://www.4h.se/gardar/> [2016-05-18]
- Teorell, J. & Svensson, T. (2007) *Att fråga och att svara - Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber
- Trafikverket (1997) *Ölandsbronns 25-årsjubileum 1997*.
<https://www.youtube.com/watch?v=U1Of1Au7EOE> [2016-05-06]
- Wikipedia (2015) *Volvoverken i Kalmar*.
https://sv.wikipedia.org/wiki/Volvoverken_i_Kalmar [2016-05-16]
- Wästfelt (red.) (2014) *Att bruka men inte äga*. Stockholm: Kungl. skogs- och lantbruksakademien

Bilder

- Bild 1. Kalmar läns museum (1900-talets början) Fotograf: Okänd.
- Bild 2. Kalmar läns museum (1968) Fotograf: Okänd
- Bild 3. Kalmar kommun (2006) Fotograf: Okänd
- Bild 4. Kalmar läns museum (1890) Fotograf: Okänd
- Bild 5. Tätortskartan © Lantmäteriet via SLU